

op de Nederlandse televisie wat bekaaid af komt. Ja, aandacht genoeg voor acteurs en komieken die drie wc-velletjes volschrijven over hun rotte jeugd en dat dan een 'roman' of 'novelle' noemen en het – kassa! – nog uitgegeven krijgen ook! Wellicht moeten we de poëziefestivals voor kinderen ook in dit licht zien: het is eigenlijk al gauw goed, zie het afgedrukte versje.

Het gaat me er niet om dat er zo nodig poëzie en literatuur gemaakt moet worden, wel nee, alles wat iedereen opschrijft zal me een zorg zijn en als een ander het ook nog leuk of schitterend of verdrietig vindt, mooi meegenomen! Natuurlijk zitten er tussen die duizenden ingezonden kindergedichten hele mooie, waardevolle en fantastische (en overgeschreven) gedichten. Allemaal prima. Waar ik iets op tegen heb is die *pretentie* waarmee iedere op papier gescheten gedachte omgeven wordt. Die mediageilheid, dat circus er omheen, die kakaofonie van over elkaar heen buitelende en naar aandacht snakkende volwassenen (let wel). Daar zijn de creativiteit van een kind en de poëzie echt geen goede dienst mee bewezen. Dante Alighieri (1265-1321) schreef het al:

*Ik ben zo dat als de liefde mij inspireert,
ik het voel, en dicht op de manier
waarop zij mij van 'binnenuit dicteert'*

en Marcel Proust (1871-1922) schreef het al:

(...) Les vrais livres doivent être les enfants non du grand jour et de la causerie, mais de l'obscurité et du silence.

VERSLAG

Gertrud Lemmens: De eerste-opvang-projecten

De opvang van neveninstromers in het voortgezet onderwijs heeft het lange tijd moeten hebben van pioniers die niet precies wisten hoe het allemaal moest, maar in ieder geval wel wat ze deden. Ze zijn graag bereid te vertellen over hun aanpak, hun bevindingen, successen en mislukkingen. De studiedag van 18 maart jongstleden, georganiseerd door het Projectmanagement Taalbeleid NT2, bood hen daartoe volop de gelegenheid. De studiedag was bedoeld voor coördinatoren en docenten eerste opvang Voortgezet Onderwijs in de memorandumgemeenten¹.

Beleid vertaald

'Beleid vertaald' luidde de titel van de studiedag die geopend werd door een vertegenwoordiger van het beleid, mevrouw M. Nijdam. Zij schetste in vogelvlucht de ontwikkelingen vanaf de jaren zeventig van de opvang van allochtone leerlingen in het onderwijs. Zij bracht ondermeer de volgende zaken in herinnering: de instroom in de zeventiger jaren en de trage reactie daarop van de overheid, de toen overheersende gedachte dat als het in het basisonderwijs goed gaat het dan vanzelf ook wel goed zal komen in het voortgezet onderwijs, de opkomst van de Internationale Schakelklassen, het langzaam groeiende besef dat moedertaalonderwijs toch iets anders is dan NT2, de roep in de jaren tachtig om een stevige aanpak toen bleek dat de instroom voortduurde, de opkomst van de eerste projecten in de grote steden om de grootste knelpunten aan te pakken. Deze opsomming maakt een trage, maar gestage ontwikkeling zichtbaar.

De huidige stand van zaken vatte zij samen als een projectmatige, gerichte aanpak van de

taalproblematiek van allochtone leerlingen in het onderwijs met de daarvoor beschikbare extra overheidsmiddelen. Een projectgroep Nederlands als tweede taal heeft als taak nieuwe ontwikkelingen te initiëren en te stimuleren en wetenschappelijke inzichten te vertalen naar de weerbarstige praktijk. Mevrouw Nijdam was optimistisch, het deed haar genoeg te zien dat de opkomst zeer groot was. Ze was van mening dat de praktijk overtuigd is van de noodzaak van veranderingen en daar ook rijp voor is.

De sessies

De studiedag bestond uit drie sessies, van steeds drie parallele presentaties van een half uur. Sessie één bestond uit twee presentaties van het SchakelTraject Eerste opvang Rotterdam (STER-Project) – waarover in dit verslag meer – en een presentatie over het samenwerkingsverband van opvangscholen in Amsterdam en Octant (een instelling voor advies bij opleiding en beroep). Die samenwerking heeft geleid tot een map van alle relevante schakel- en nevenschakeltrajecten naar het beroepsonderwijs in Amsterdam. Hoewel het om specifiek Amsterdamse informatie gaat, kan de map als voorbeeld dienen voor decanen bij het adviseren over vervolgentrajecten na de eerste opvang.

In de tweede sessie werden twee presentaties gegeven over registratie en intake-procedures; één over de werkwijze in Rotterdam en de andere over de werkwijze in Den Haag. De derde presentatie binnen deze sessie ging over de F. Berlage Taalcursus, een acht tot twaalf weken durend basisprogramma NT2. Het gaat daarbij om een bewerking van de zogenaamde Delftse methode van Montens en Sciarone uit 1984, waarbij nieuwe teksten zijn gemaakt, geschikt voor de doelgroep.

Sessie drie bevatte wederom een STER-project presentatie getiteld: 'Thema's met Toekomst' waarin een leerkracht OET inging op de rol en de invulling van onderwijs in de eigen taal binnen de eerste opvang. Het Project Primaire Educatie (zie MOER 1993/2) verzorgde een bijeenkomst over het wegwerken van achterstanden bij nog niet schoolrijpe neveninstromers. Hiervoor is door een neuroloog en een orthodidact een speciale methodiek ont-

wikkeld die in de presentatie uiteen gezet werd.

Tot slot werd in de derde sessie het JASA-project toegelicht, waarover in dit verslag meer.

De Rotterdamse aanpak

Docenten in de eerste opvang worden stellen veel vragen over de bruikbaarheid van materialen. Welke materialen zijn bruikbaar om de taalvaardigheid bij leerlingen in de eerste opvang zo goed mogelijk te ontwikkelen en wanneer en met welke toetsen kunnen de vorderingen worden gemeten? Mevr. A. van der Wal (STER-project Rotterdam) ging tijdens haar presentatie in op deze vraag. De sessie trok veel belangstellenden.

De presentatie vormde een toelichting op twee binnen het project ontwikkelde brochures: 'Inzet van Materialen Nederlands als tweede taal' en 'Toetsen in de eerste opvang VO.'

Het was een geroutineerde presentatie waarbij de spreker duidelijk op meer tijd had gerekend dan uiteindelijk beschikbaar was. Het bleef daarom noodgedwongen bij een oppervlakkige kennismaking met het STER-programma.

DOELSTELLING Het STER-project heeft als voornaamste doel de opvang van 12- tot 16-jarige neveninstromers die het Nederlands nauwelijks beheersen, maar wel gealfabetiseerd zijn in de eigen taal of het Nederlands. Aan alfabetische leerlingen wordt in een ander project aandacht besteed. In het project waarin scholen en Het Project Bureau te Rotterdam samenwerken, staan vier onderdelen centraal: een leerplan Nederlands als tweede taal, invoering van het leerplan op scholen, organisatie eerste opvang, en de rol van de eigen taal in de eerste opvang. Van der Wal beperkte zich in haar presentatie tot de eerste twee onderdelen.

EEN LEERSTOFLIJN Om verschillende initiatieven van docenten te stroomlijnen is binnen het STER-project een leerstoflijn ontwikkeld.

De gehanteerde criteria in de selectie van de leerstof waren de volgende:

- het materiaal moet bruikbaar zijn binnen het programma. Dat wil zeggen dat de leerkrach-

ten er direct mee uit de voeten moeten kunnen;

- het materiaal moet direct inzetbaar zijn, beantwoorden aan de doelstellingen (op dat moment in een parallellesse besproken);
- het materiaal moet in een leerlijn onder te brengen zijn. Een niet onbelangrijk detail daarbij is dat het geheel gekoppeld is aan een opvangmodel.

Het uitgangspunt van het opvangmodel is een intensief programma Nederlands van 15 uur per week met marges van 12-18 uur per week.

Binnen het opvangmodel is gekozen voor drie fasen die opklimmen in moeilijkheidsgraad. In de praktijk blijkt de indeling in fasen handig te zijn, omdat de leerkracht dan kan aangeven in welke fase een leerling zit in plaats van het algemenere: 'De leerling zit in de eerste opvang.'

Het model is gebaseerd op de praktijk in grote scholen met veel klassen en afdelingen. Dit maakt het model minder geschikt voor kleinere scholen met een beperkt aantal neveninstromers. Deze scholen kunnen het model in hun achterhoofd houden, maar kunnen daar volgens Van der Wal verder niet zoveel mee.

In de leerlijn wordt uitgegaan van de zogenaamde 'bodymethoden': *Spreken is zilver* (Van de Ree, 1988), *Zestien plus 1 en 2* (Dunigneau e.a., 1987), en de *Nederlands voor buitenlanders, De Delftse methode* (Montens en Sciarone, 1991). Naast deze methoden wordt aanvullend materiaal gebruikt binnen de leerlijn.

Bij de samenstelling van de leerlijn is uitsluitend gekeken naar bestaand materiaal. Dit brengt uiteraard beperkingen met zich mee: niet alle vaardigheden kunnen geoefend worden aangezien bestaand materiaal daarvoor ontbreekt.

Drie jaar lang is er geëxperimenteerd met de leerlijn. Helaas werd in de lezing niet uitgebreid ingegaan op deze ervaringsgegevens, maar voortdurend verwezen naar een in de stand aanwezige brochure. Wel werden wat teksten doorgenomen met een oplopende moeilijkheidsgraad om een idee te geven van de opbouw in fasen. Van twee methoden is inmiddels bekend dat ze te moeilijk zijn voor een bepaalde groep leerlingen. 'De Delftse methode' is te moeilijk voor LBO-leerlingen: do-

centen liepen huilend de klas uit', aldus Van der Wal. Ook *Zestien plus* is moeilijk voor dat niveau, de methode kan wel gebruikt worden bij MAVO-leerlingen. Voor het LBO is *Spreken is Zilver* geschikter. Door te kijken wat beschikbaar is en door simpelweg uitproberen en bijstellen is men tot een voorlopige keuze gekomen. Zodra er nieuwe materialen verschijnen, zullen ook die in de lijn moeten worden ondergebracht.

TOETSING Bij de leerstoflijn is gekozen voor leerstofonafhankelijke toetsen namelijk: CITO 12- tot 16-jarigen, CITO volwassenen, en NT2 op maat eveneens van het CITO in samenwerking met de Letterenfaculteit in Tilburg (KUB). Twee criteria werden genoemd voor deze keuze: aansluiting bij de belevingswereld van de leerlingen en aansluiting bij het programma. Duidelijk is echter dat de keuze grotendeels beïnvloed is door de beschikbaarheid van de toetsen. Het toetsgedeelte is nog maar beperkt uitgeprobeerd, omdat nog niet het hele programma doorlopen is. Het is dus nog onduidelijk in hoeverre de toetsen daadwerkelijk een goede indicatie geven van leervorderingen. Van der Wal merkte terecht op dat de intuïtie van de leerkracht een belangrijke voorspeller blijft.

Binnen het project is gekozen voor een gefaseerde invoering aangezien het project een vrij experimenteel karakter heeft. Het probleem binnen het STER-project is, zoals zo vaak, het grote verloop van docenten, zodat voortdurende bijscholing op NT2-gebied noodzakelijk blijft.

Registratie, intake en doorstroming

Voor degenen die meer wilden weten over het STER-project, bood de organisatie nog twee gelegenheden: 'Thema's met toekomst' over Onderwijs en eigen taal in een opvangschool en 'registratie, intake en doorstroming' waarin de heer A. Schouten en mevrouw M. Heringa een overzicht gaven van de organisatie van de eerste opvang van neveninstromers in Rotterdam. Op deze laatste presentatie ga ik wat uitvoeriger in.

Een sheet met een grote koffer erop was de inleiding, of beter: de aanleiding van Schoutens verhaal. 'Daar sta je dan met je koffer op de Coolsingel midden in Rotterdam', begon

hij dramatisch. Een leerplachtige nieuwkomer kan in Rotterdam niet zomaar een school kiezen. Daarover zijn duidelijke afspraken gemaakt met alle directies die aanmeldingen van neveninstromers dienen te melden bij het Bureau Leerlingenzaken van de gemeente. Dit bureau zorgt vervolgens voor de registratie, de intake, screening, testen en tenslotte de plaatsing van een leerling binnen één week op een Rotterdams schooltype: LBO-MAVO, of MAVO-HAVO-VWO. Per jaar gaat het om honderden leerlingen die na aankomst allen dezelfde procedures doorlopen.

Vervolgens moet de school aan de slag. Hoe dat gebeurt op een Rotterdamse scholengemeenschap vertelde mevrouw Heringa. Zij is werkzaam op de OSG Wolfert van Borselen.

De school begint met een uitgebreide intake (eventueel met tolk) om zoveel mogelijk relevante informatie te verzamelen over gevolgde schoolloopbaan, persoonlijke omstandigheden, gevolgde vakken, interesses van leerlingen, niveaubepaling enzovoort. De investering in deze uitgebreide intake verdient zich volgens Heringa dubbel en dwars terug. De intake levert een combinatie van gegevens op die moeten leiden tot een correcte plaatsing van leerlingen.

Een schema van de scholengemeenschap maakt in één oogopslag duidelijk waar de leerlingen terecht komen. De 1SK bestaat uit 10 klassen met een totaal van 180 leerlingen. Het gemiddeld aantal uren Nederlands ligt op ongeveer 9 met marges van maximaal 12 en minimaal 6 uur per week. Het grote aantal neveninstromers op de school geeft de problematiek al weer. De roep om structuur, goede afspraken, rapportages, scholing en professionaliteit klinkt voortdurend impliciet danwel expliciet in het verhaal door.

Op de Wolfert van Borselen worden de leerlingen drie keer per jaar hergegroepeerd. De meeste leerlingen blijven 1 à 2 jaar in de 1SK. Daarna gaan ze naar een reguliere klas. Verder wordt bij de beoordeling zoveel mogelijk aangesloten bij het reguliere systeem.

De klassedocent is in dit systeem de spil van het geheel. Hij of zij is een belangrijk persoon die stevig in zijn of haar schoenen moet staan (goed kunnen observeren, allerlei problemen

aanhoren en proberen op te lossen, contacten leggen en onderhouden met ouders enzovoort).

Daarnaast heeft de leerkracht eigen taal ook een taak bij de opvang. Hij of zij zorgt voor de 'inburgering', biedt hulp bij het lesprogramma en geeft ondersteuning bij de uitvoering.

De scholing op het gebied van NT2 is nog niet wat het zijn moet en ook de nazorg van leerlingen verdient verbetering. Het grote verloop van docenten die zich bezighouden met deze problematiek is op de school een lastig bijkomend probleem.

De school heeft ervoor gekozen om zowel in kleine groepen te werken aan de verbetering van de Nederlandse taalvaardigheid van leerlingen, als om alle docenten vaardigheden te laten ontwikkelen, zodat ze beter les leren geven aan neveninstromers in hun vak.

De sprekerster hield een pleidooi voor schoolgebonden opvang in tegenstelling tot centrale opvang. Een zwaarwegend argument daarbij is dat je volgens haar de leerlingen dan goed in de gaten kunt houden en de nodige nazorg kunt geven. Deze opmerkingen passen in de landelijke discussie die momenteel gaande is over de voor- en nadelen van centrale opvang danwel schoolgebonden opvang.

Voor beide opvangmodellen (en een aantal tussenmodellen) is wel iets te zeggen. Waar het echter vooral om gaat is het aantal uren dat beschikbaar is voor het leren van het Nederlands als tweede taal, de vakbekwaamheid van de docenten en de keuze en inzet van materialen. Als al deze elementen optimaal zijn, doet het er volgens mij verder niet zo gek veel toe of de opvang nu schoolgebonden danwel centraal geregeld is.

Tijdens de discussie aan het einde van deze presentatie werd duidelijk dat er nog erg veel knelpunten en onopgeloste zaken overblijven, maar deze Rotterdamse school gaf aan er hard aan te trekken en een eind op weg te zijn. Kortom, een hoopvolle ontwikkeling.

De Haagse aanpak

De derde door mij bezochte sessie ging over de Haagse aanpak bij de opvang van nevenin-

stromers. Het thema van deze presentatie luidde: 'specifieke opleidingstrajecten laag opgeleide neveninstromers'. Het gaat hier om een specifieke doelgroep, die volgens Den Haag een aparte aanpak noodzakelijk maakt. Uitgangspunt is de veronderstelling dat 15- tot 17-jarige neveninstromers met een beperkte vooropleiding in het land van herkomst, geen aansluiting kunnen vinden bij het reguliere voortgezet onderwijs in Nederland. Voor deze groep is het JASA- project opgezet (Jeugdige Allochtonen Schakelen naar de Arbeidsmarkt). Het doel van het project is om neveninstromers in zeer korte tijd (maximaal twee jaar) een vak te leren en daarna te plaatsen bij een werkgever.

Een videoband maakte duidelijk hoe neveninstromers in Den Haag worden opgevangen. Mevrouw R. Boelhhouwer lichtte een gedeelte van de band treffend toe. In ferme en beeldende taal vertelde ze over de moeizame start, de enorme tijdsinvestering en de overredings- en overtuigingskracht die nodig is om het bedrijfsleven bij het project te betrekken: een essentiële voorwaarde om stageplaatsen en (in een later stadium) arbeidsplaatsen te kunnen aanbieden aan vakbekwame neveninstromers.

Binnen het traject dat de leerlingen volgen, wordt erg veel tijd besteed aan het leren van een vak. Ze krijgen in de opleiding veel Nederlands, veel vaktheoretische kennis en veel rekenen.

Het project laat zien dat: met een goed door-dachte opzet, door lering te trekken uit ervaringen, door intensieve begeleiding en gezamenlijke inspanningen en, niet onbelangrijk, een toekomstperspectief te bieden aan de leerlingen, er veel mogelijk is.

Tot slot

Over de opkomst van de studiedag waren zowel de organisatie als deelnemers positief. Het was aangenaam druk, mensen leken geïnteresseerd en volgens enkele sprekers werden in de wandelgangen veel vragen gesteld over hun inleidingen. De stands met materialen werden tijdens de pauzes goed bezocht.

Het neerzetten van dergelijke stands was volgens de organisatie nodig omdat het aanbod voor inleidingen te groot was. Degenen die

niet mochten inleiden, konden hun produkten alsnog in de stands aan het publiek tonen. Het STER-project, de Stichting Kunstzinnige Vorming Amsterdam, het Instituut Van School Naar Beroep, de Universiteit van Amsterdam en een aantal scholen maakten daar gebruik van¹⁸².

Noten en literatuur

- 1 Memorandumgemeenten hebben een speciale status doordat de leerachterstanden in deze gemeenten relatief groot zijn.
- 2 Voor meer informatie over de gepresenteerde projecten kunt u terecht bij het NT2-centrum: Katholiek Pedagogisch Centrum, Pieter Stuyvesantstraat 9, 5201 AL 's-Hertogenbosch. 073: 21 54 35.

Duvigneau, E, J. Kortas en E. Oliekan, *Zestien plus*. Groningen, 1987.

Montens, F en A.G. Sciarone, *Nederlands voor buitenlanders, De Delftse methode*. Meppel, 1991.

Ree, S.C van de, *Spreken is Zilver...* Leiderdorp, 1988.

Materialen van het STER-project Rotterdam:

Inzet materialen Nederlands als tweede taal

Toetsen Nederlands als tweede taal

Gericht werken aan lees- en luistervaardigheid

Gericht werken aan spreek- en schrijfvaardigheid

Gericht werken aan woordenschat, grammatica en taalfuncties en studievoordigheid

Invoering van een leerplan NT2 in de eerste opvang

Deze publicaties zijn te bestellen bij Wolters-Noordhoff, Groningen.